

POWOŁANIE KOBIETY WEDŁUG SYRACYDESA

Jolanta Judyta Pudełko PDDM

Starożytne kultury na różne sposoby przedstawiały pozycję i status kobiety¹. Bogaty wachlarz postaci kobiecych zawierają również księgi biblijne, a sposób ich przedstawienia jest dość zróżnicowany². Odbiór kobiety, jej pozycja i powołanie, stanowią wypadkową różnych elementów. Charakterystyka autora, kontekst historyczny i kulturowy, w którym żył, dziedzictwo, z którego czerpał oraz jego własne doświadczenia, składają się na obraz pozostawiony w tekście biblijnym. Aby naszkicować zarys myśli Syracydesa dotyczący kobiety i wydobyć to, co stanowi zamysł Boga wobec niej, jej powołanie, trzeba pokrótce zatrzymać się na elementach składowych, które na kształt tej myśli wpłynęły.

1. KIM BYŁ AUTOR KSIĘGI SYRACYDESA?

Zrozumienie przesłania księgi biblijnej wymaga postawienia pytania o jej autora oraz o środowisko jej powstania.

---

¹ *Women's Roles in Ancient Civilizations. A Reference Guide* (red. B. VIVANTE) (Westport – Connecticut – London 1999).

² *Women's Bible Commentary* (red. C.A. Newson – S.H. Ringe) (Westminster 1998); R. Krawczyk, „Kobieta w świetle przekazów biblijnych”, *RBL* 39 (1986) 480-487.

Księga Syracydesa należy do ksiąg o złożonym procesie powstania i przekazu. Wzmianka o autorze księgi znajduje się w Syr 50,27 i wskazuje na Jezusa, jednego z potomków Syracha, choć istnieje rozbieżność między tekstem greckim i hebrajskim (G: „Jezus, syn Syracha, Eleazara, Jerozolimczyk; H: Symeon, syn Jezusa, syna Eleazara, syna Syracha). Również tekst Prologu Księgi, który poprzedza tekst grecki i stanowi notę tłumacza, wskazuje na dziadka tłumacza, Jezusa („mój dziadek, Jezus”), który nabywszy biegłej znajomości Prawa, Proroków oraz Tradycji ustnej, dokonał niejako syntezy mądrości Izraela dla pouczenia potomnych. Tekst *LXX* wprowadza jeszcze jedną nowość. Precyzuje pochodzenie autora: Jerozolimczyk. Jest to dodatek tłumacza greckiej wersji, wnuka autora, który zapewne chciał odróżnić dziadka od innej wpływowej osoby w diasporze aleksandryjskiej noszącej to imię. Pogłębiona lektura Księgi Syracydesa wprowadza jednak nowe ślady odnośnie do tożsamości autora Księgi. Struktura Księgi wskazuje na pewne cechy charakterystyczne autora. Wydaje się on być uczonym w Piśmie (38,24). Jego biegłość w studiowaniu, zgłębianiu Prawa, Proroków i innych Pism dotyczy jednak już tekstu spisane go, który może interpretować i dokonywać syntezy mądrości przekazywanej przez pokolenia. Syracydes łączy przy tym mądrość Bożą z ludzkim doświadczeniem, czerpiąc z historii Izraela. Rozwija swą naukę w licznych sentencjach. W jaki sposób dokonuje się przekaz? Autor sam wspomina o tym, jakoby był zwierzchnikiem szkoły. Zapraszał do „domu pouczenia” (51,23), co wskazuje na konkretną aktywność na polu interpretacji i wyjaśniania świętych pism³. Syracydes zalicza się bowiem do tych mędrców Izraela, którzy niejako wychowali się na przekazie spisanego tekstu świętego. Kieruje on następnie swe pouczenia do młodych uczniów, co w tekście przybiera charakterystyczny zwrot: „synu” (np.: 3,12.17; 4,1). A zatem Syracydes jest

---

³ A. MINISSALE, *Siracide (Ecclesiastico)*. Versione, introduzione, note (Roma 1980) 12.

mistrzem mądrości, którą rozwijał i przekazywał w formie aktywności pedagogicznej. Jest to bardzo ważne dla zrozumienia sposobu przekazu. Autor zwraca się do osób młodych, niedoświadczonych, którym chce wpoić pewne zasady oraz skierować przestrogi, stąd pojawiają się wyrażenia dobitne, dosadne, czasem wręcz rażące. Dzieje się tak również w przypadku pouczeń na temat kobiet. Mędrzec zdaje się celowo przerysowywać pewne sytuacje, czy ukazywać ekstremalne wykrzywienia i możliwe problemy, aby uwrażliwić na nie swoich uczniów i pomóc w ich uniknięciu.

W edukacji korzysta nie tylko z dziedzictwa mądrości Izraela, ale również czerpie z hellenistycznego sposobu kształcenia⁴. Obeznanie we współczesnej mu kulturze zawdzięcza licznym podróżom (51,13)⁵. Niektórzy przypuszczają, że miały one charakter polityczny i religijny, przejawiały troskę o interesy własnego narodu. Pozwoliło mu to dostrzec szereg zagrożeń wynikających z szybkiego wnikania w świat żydowski elementów kultury greckiej. Będąc człowiekiem o bogatej refleksji wewnętrznej, potrafi zdecydowanie i jasno wskazać fundamenty judaizmu, a kiedy potrzeba, opowiedzieć się przeciwko hellenizmowi⁶. Nie chodzi tu jednak o jakieś fundamentalistyczne zamknięcie, lecz osadzenie mądrości Izraela na Prawie Bożym, które według Syracydesa stanowi odzwierciedlenie mądrości, a dzieje Izraela są jej odbiciem. Ostatecznie

---

⁴ Prawdopodobnie w Jerozolimie czasów Syracydesa było wiele szkół, które posiadały różne ukierunkowania i fundamenty kształcenia, niekiedy nawet o wyraźnych kontrastach; por. M. HENGEL, *Giudaismo ed Ellenismo*. Studi sul loro incontro, con particolare riguardo per la Palestina fino alla metà del II secolo a.C. (Brescia 2001) 279.

⁵ „L'affascinante mondo ellenistico non era quindi per nulla sconosciuto al Siracide; dai suoi viaggi, anzi, si potrebbe addirittura dedurre che egli avesse pure una qualche conoscenza della lingua greca” (M. Hengel, *Giudaismo ed Ellenismo*, 280).

⁶ Por. R. Smend, *Die Weisheit des Jesus Sirach*. Mit Unterstützung der Königlichen Gesellschaft der Wissenschaften in Göttingen (Berlin 1906) XXIII.

łączy on w sobie głębię tradycji Izraela z doświadczeniami kultury greckiej, co owocuje niezwykle równowagą i harmonią, jaka charakteryzuje jego dzieło. Jest to niewątpliwie skutkiem czasów w których żył, tworzył i które wyraziście odzwierciedla Księga Syracydesa. Spojrzenie na te lata pozwoli lepiej zrozumieć autora, jego dzieło oraz wiążącą się z tym polaryzację.

2. POZYCJA KOBIETY W CZASACH SYRACYDESA

W Izraelu biblijnym kobieta ściśle przynależała do mężczyzny. Pieczę nad nią sprawował ojciec (Rdz 29,26 n.) lub starsi bracia (Rdz 34,13 n.), a następnie mąż (Rdz 20). Kobieta pełniła więc rolę żony i matki, ale oprócz obowiązków domowych częstokoroć pracowała też poza domem: na polu (Rt 2; Prz 31,16), wraz z mężem i większymi dziećmi, pełniła rozmaite posługi czy prace ręczne umożliwiające zarobek (np. tkactwo, Prz 31,13.19.24). Zasadniczo ojciec zajmował się edukacją religijną dzieci, ale matka też po części miała w tym udział⁷. Biblia przedstawia kobiety, które odgrywały również znaczące role społeczne, np. Miriam (Wj 15,20), Debora (Sdz 4-5), Hulda (2 Krl 22,14 n.; 2 Krn 34,22 n.). W zwyczajnych przypadkach, kobiety uczestniczyły w życiu religijnym, wypełniały dotyczące ich przepisy Prawa, mogły też składać ofiary czy dokonywać ślubów, które jednak musiały zyskać aprobatę mężczyzny sprawującego nad nimi pieczę (Lb 30,2-17)⁸. Zasadniczo więc obowiązywał patriarchalny model życia i rodziny izraelskiej. C.V. Camp zauważa, że istniejący model relacji skoncentrowany był na kwestii honoru i wstydu. Manifestacja męskości objawiała się mężczyzny, będąc też źródłem jego honoru. Kobiecość posiadała

---

⁷ M.I. GRUBER, „Women in the Ancient Levant”, *Women's Roles in Ancient Civilizations. A Reference Guide* (red. B. VIVANTE) (Westport – Connecticut – London 1999) 115-155.

⁸ M.I. Gruber, „Women in the Ancient Levant”, 143.

pozytywny wydźwięk, o ile stawała się przyczyną chwały mężczyzny. W przeciwnym razie kobieta stawała się przyczyną ugodzenia w honor mężczyzny, a zatem i jego wstydu. Seksualność więc jako taka była dla mężczyzny powodem jego chluby, dla kobiety zaś najczęściej wstydu. Model ten jest również obecny w nauczaniu Syracydesa⁹.

Nową epokę w dziejach Izraela zapoczątkowało zajęcie Palestyny przez Aleksandra Wielkiego w 332 r. przed Chr. Józef Flawiusz z radością przekazał wiadomość o entuzjastycznym przyjęciu Aleksandra podążającego w kierunku Egiptu. Miał on okazać się wielkim czcicielem Jedynego Boga, przychylnie przyjmując wychodzących mu naprzeciw mieszkańców Jerozolimy, dla których miał ustanowić nowe przywileje¹⁰. Jest to obraz wyidealizowany i trudny do przyjęcia, tym bardziej, że najazd grecki wzbudzał liczne sprzeciwy, jak na przykład rebelię Samarytan¹¹. Jednak podbój terytorialny wiązał się z zakładaniem nowych miast i kolonii, które rządziły się prawami nowej cywilizacji i promieniowały kulturą hellenistyczną¹². Mała Judea nie pozostała wolna o tych wpływów. Życie kulturalne i handlowe zależne w dużej mierze od Greków zaczęło przenikać kulturę żydowską¹³. Religie Egiptu i Azji Mniejszej nabierały stopniowo cech hellenistycznych. Widząc to, zadawano sobie pytanie, czy tak

---

⁹ C.V. CAMP, "Understanding a Patriarchy", *Women Like This. New Perspectives on Jewish Women in the Greco-Roman World* (red. A.J. LEVINE) (Atlanta 1991) 2nn.

¹⁰ Józef Flawiusz, *Dawne dzieje Izraela (Antiquitates Judaicae)* (Poznań 1979) XI, 8, 3-6; A. Sisti, „Riflessi dell'epoca premaccabaica nell' Ecclesiastico”, *RivBilt* 12 (1964) 215-257.

¹¹ M. Hengel, „The Political and Social History of Palestine from Alexander to Antiochus III (333-187 B.C.E.)”, *The Cambridge History of Judaism. II. Hellenistic Age* (red. W.D. Davies – L. Finkelstein) (Cambridge 2007) 35-79.

¹² N.G. Hammond, *Dzieje Grecji* (Warszawa 31994) 740.

¹³ Por. G. Sauer, *Jesus Sirach (Ben Sira)* (Jüdische Schriften aus hellenistisch-römischer Zeit III. Unterweisung in lehrhafter Form) (Gütersloh 1981) 490; É. Beaucamp, *I sapienti d'Israele, o il problema dell'impegno*, (Milano 21991) 155.

samo stanie się z religią Judejczyków¹⁴. Prądy myślowe i nowe obyczaje sprawiały, że społeczność żydowska doświadczała swoistego rozwarstwienia. Szczególnie mniej gorliwi znajdowali tu możliwość oswobodzenia się z krepujących ich przepisów Prawa. Stawało się to przyczyną stopniowego odstępstwa od wiary przodków, chociażby przez pomniejszanie znaczenia niektórych tradycji¹⁵. Niektórzy jednak postrzegają to nie jako marginalne zjawisko, lecz jako powolny, ale powszechny proces infiltracji kultury greckiej w świat żydowski. To nie lata powstania machabejskiego są tłem zderzenia się tych dwóch odmiennych kultur i światów. Arystokracja żydowska przełomu III i II wieku przed Chr., zarówno kręgi kapłańskie, jak i świeckie, bardzo otwarta była na kulturę hellenistyczną¹⁶. Nie można jednak rozumieć hellenizmu jedynie jako synkretycznego kultu, który mógłby zagrozić religii żydowskiej. To sposób funkcjonowania społeczeństw, handlu, relacji międzyludzkich, obyczajowości, nauki, sztuki, kultury fizycznej, a nawet prowadzenia wojny. Ekonomiczny rozwój Palestyny, powstawanie nowych miast, w których wprowadzano hellenistyczny styl życia (nauka, obyczaje, rozrywki), przyczyniał się do zmian w relacjach i w patriarchalnym stylu rodziny żydowskiej. Następowало stopniowe rozluźnianie obyczajów, mężczyźni wychodzili poza kręgi rodziny czy klanu, ci bogatsi stawali się bywalcami uczt, spotykali obce kobiety, co stawało się sposobnością do rozwiązłości¹⁷. Były to mężatki, a także tancerki, śpiewaczki czy prostytutki, które stawały się pokusą dla mężczyzn pozostawiających w domu własne żony. Świat grecki promował ideał piękna ukierunkowany na życie erotyczne, uwypuklając go za pomocą poezji i muzyki.

---

¹⁴ Por. C. SCHEDL, *Historia Starego Testamentu*. V. Ku Pełni czasu (Tuchów 1995) 204.

¹⁵ Por. A. Sisti, *Riflessi dell' epoca premaccabaica nell' Ecclesiastico*, 215-257.

¹⁶ Por. A. Minissale, *Siracide (Ecclesiastico)*, 14.

¹⁷ M. Hengel, *Giudaismo ed Ellenismo*, 130.

Elementy te, będąc nowością w świecie żydowskim, budziły zainteresowanie i przyczyniały się do budzenia pożądania mężczyzn w obecności obcych kobiet¹⁸. Kobiety w starożytnej Grecji zasadniczo podlegały mężczyznom, obowiązywał patriarchalny model rodziny. Jednak kobiety greckie wykazały się również na płaszczyźnie intelektualnej, w filozofii, poezji. Pojawiały się wątki przyjaźni i miłości pomiędzy kobietami¹⁹. Nie bez znaczenia jest też fakt, że kobieta epoki hellenistycznej, szczególnie ta z wyższych sfer, posiadała silne oddziaływanie społeczne a nawet polityczne. Władca z dynastii Ptolemeusza, Euergetes II Fyskon (182-116 przed Chr.), o którym wspomina w prologu wnuk autora (w. 27 n.), dzielił swoją władzę ze swymi żonami. Najpierw poślubił Kleopatrę II, matkę Ptolemeusza VII, którego jako konkurenta do tronu pozbawił życia. Później współdzielił władzę z córką Kleopatry II, Kleopatrą III, co wywołało nowe konflikty, a nawet kryzys polityczny²⁰. Wszystkie przemiany i obce wpływy nie pozostały jednak bez oddźwięku w piśmiennictwie żydowskim. Powstające wówczas żydowskie księgi obfitowały w refleksję i sentencje mądrościowe – był to czas „mędrców”²¹. Powiązanie Syracydesa z tradycją biblijnego Izraela należy do zasadniczych cech kształtujących jego dzieło, których w żaden sposób nie można podważyć²². Mądrość, którą przekazuje w swej Księdze, wyrasta z kontemplacji

---

¹⁸ G. SAUER, *Jesus Sirach / Ben Sira* (Göttingen 2000) 100.

¹⁹ B. Vivante, „Women in the Ancient Greece”, *Women's Roles in Ancient Civilizations. A Reference Guide* (red. B. Vivante) (Westport – Connecticut – London 1999) 219-257.

²⁰ B. Vivante, „Women in the Ancient Greece”, 219-257.

²¹ Por. J. Marböck, *Weisheit im Wandel*. Untersuchungen zur Weisheitstheologie bei Ben Sira (BZAW 272; Berlin – New York 1999) 9.

²² T. Middendorp przedstawia również łączność Księgi Syracydesa z innymi Księgami Biblii Hebrajskiej. Najwięcej podobieństw znajduje w: Ps, Hi, Koh, Prz. Na koniec stwierdza, że celem Księgi Syracydesa było dokonanie syntezy judaizmu, ale w sposób zrozumiały dla odbiorców przenikniętych kulturą hellenistyczną; T. Middendorp, *Die Stellung Jesu Ben Siras zwischen Judentum und Hellenismus*, 35-91.

dziejów przenikniętych działaniem Boga. Przyjmuje mądrość Tory i Proroków oraz doświadczenie przodków, aby zastosowane w konkretnym życiu mogły stać się ostoją tożsamości narodowej. Syracydes bowiem kierował swoje pouczenie przede wszystkim do Żydów, zarówno tych w Palestynie, jak i w diasporze, aby tym bardziej utwierdzić ich w wierności Prawu. Autor, jako mędrzec i nauczyciel, w trosce o wierność Bogu przejawia charyzmatyczną żarliwość proroków. Choć jego mądrość wskazuje na znajomość ówczesnej wiedzy ludzkiej, to jednak przejawia cechy daru Bożego, natchnienia, którego nie posiadała żadna mądrość grecka. Czy styl i sposób przedstawienia kobiety były zatem przejawem troski mędrca o wierność Bożemu Prawu?

3. KOBIETA W NAUCZANIU SYRACYDESA

Podczas swego nauczania mędrzec porusza rozmaite kwestie dotyczące życia codziennego i relacji międzyludzkich. Jego pouczenie kierowane do młodzieńców przygotowujących się do dorosłego życia dotyczy również ich relacji z kobietami. Zauważa się liczne podobieństwa i odniesienia do Księgi Przysłów²³. Są więc obecne liczne pouczenia na ten temat: na 1390 wersetów księgi, 105 dotyczy kobiet²⁴. Trudno byłoby w tym momencie dokonać najbardziej nawet ogólnej analizy tak obszernego materiału. Przedstawienie tej złożonej tematyki ma jedynie wydobyć treści mogące zawierać kwestię powołania kobiety w nauczaniu Syracydesa. W.C. Trenchard w monografii odnoszącej się do problematyki kobiecej w Księdze Syracydesa wyszczególnił pięć różnych kategorii kobiet: dobra żona (7,19.26a; 9,1; 25,1.8a; 26,1-4.13-18; 28,15; 36,21-26; 40,19.23), matka i wdowa (3,1-16; 4,10;

---

²³ C.V. CAMP, „Understanding a Patriarchy”, 1.

²⁴ Por. P.W. Skehan – A.A. Di Lella, *The Wisdom of Ben Sira*, 4-6.

7,27-28; 15,2a; 23,14; 35,14-15; 41,17a), zła żona (7,26b; 9,2; 25,13-26; 26,5-9; 33,19-23; 37,11a; 42,6; 47,19), cudzołożnica i prostytutka (9,3-4.6-7.8-9; 19,2-3; 23,22-26; 41,20b.21c.22a.22b; 42,8ab) oraz córka (7,24-25; 9,5; 22,3-5; 26,10-12; 42,9-14)²⁵. Interpretuje nauczanie Syracydasa o kobietach w sposób jednoznacznie negatywny, zarzuca mu mizoginię. Nawet pochwały odnoszące się do kobiet traktuje jako wyraz męskiego egoizmu i wyższości. Kobieta ukazana jest jako osoba całkowicie podległa mężczyźnie, pozbawiona własnej godności i tożsamości, a rozwinięty obszernie temat „złej żony” uwypukla negatywne podejście mędrca²⁶. Uważa, że kobieta nie zostaje przedstawiona jako niezależna jednostka, lecz wyłącznie w odniesieniu do mężczyzny. Jest doceniana w miarę zaspokajania męskich potrzeb i zachcianek. Jej piękno służy do pobudzania jego seksualnych pożądań, a jej godność zależy od jej pasywnego podporządkowania się mężczyźnie. Jej mądrość wyraża się w mowie milczenia²⁷. Jest to jedna z możliwych interpretacji, ale nie jedyna. Wydaje się, że autor dokonał oceny z punktu widzenia współczesnego czytelnika, omijając uwarunkowania historyczno-kulturowe. Inni próbowali tłumaczyć na różne sposoby obraz kobiety stworzony przez Syracydasa. K.E. Bailey systematyzuje grupy kobiet i podkreśla męski punkt widzenia i kryterium użyteczności kobiety dla mężczyzny²⁸. Zauważa jednak wielki szacunek, jakim mędrzec darzy osobę matki. Choć w swej pozycji znajduje się niżej od postaci ojca, to jednak zyskuje poważanie ze względu na trud wydawania potomstwa (7,27: „Z całego serca czcisz ojca swego i boleści matki nie zapominaj”). Zgodne małżeństwo

---

²⁵ W.C. TRENCHARD, *Ben Sira's View of Women* (Chico 1982).

²⁶ Rozległe opisy wad kobiet miałyby uzasadnić ich podrzędną pozycję, por. R. Krawczyk, „Kobieta w świetle przekazów biblijnych”, 486.

²⁷ Por. W.C. Trenchard, *Ben Sira's View of Women*, 167n.

²⁸ K. Bailey, „Women in Ben Sirach and in the New Testament”, *For Me to Live* (red. L.J. Kelso) (Cleveland 1972) 56-73.

jest wielkim darem, w którym upodobał sobie zarówno Bóg jaki ludzie (25,1). Pojawiają się rady chroniące kobietę przed podejrzliwością męża i porzuceniem (7,19.26a; 9,1). Wobec złej żony natomiast zaleca się ostrożność a nawet porzucenie (7,26b; 33,20; 42,6-7). Córki zazwyczaj są przyczyną utraień ojca (7,24-29; 22,3-5; 26,9-12; 41,9-11). Absolutna ostrożność i dystans dotyczą relacji z mężatkami (9,9). Bardzo dosadne pouczenia dotyczą kontaktów z prostytutkami, które prowadzą mężczyznę do ruiny pod każdym względem (9,3; 19,2). Autorka kończy analizę stwierdzeniem całkowitej zależności kobiety od mężczyzny, uwypuklonej zarówno w pozytywnych, jak i negatywnych wypowiedziach o niej: niższa pozycja kobiety w odniesieniu do całego jej życia, została wyraźnie podkreślona²⁹.

Do podobnych wniosków dochodzi C. Camp, zauważa jednak w mądrościowym obrazie swoistą polaryzację. Negatywna ocena i przestrogi dotyczą kobiety postrzeganej przede wszystkim jako „obca” (*Strange Woman*), której uwodzicielska siła może stanowić dla mężczyzny nie lada problem³⁰. Przeciwwstawieniem tej kobiety, w jej ocenie, jest personifikacja mądrości w Syr 24, która wprowadza nową jakość do całości obrazu. Księga Przysłów ukazuje mądrość jako kobietę. Wydaje się zatem, że Syr 24 kontynuuje tę metaforę. Jednak w tym przypadku, w ocenie C. Camp, mądrość jest pozbawiona cech kobiecych, a jej postać bardziej wskazuje słowo Boże (24,3: „Wysłałem z ust Najwyższego”), czy nawet spisana Torę, która w czasach Syracydesa posiadała już status księgi świętej³¹.

---

²⁹ Por. K. BAILEY, „Women in Ben Sirach and in the New Testament”, 60.

³⁰ R.J. Coggins określa kobietę ukazaną u Syracydesa jako „lubieżną płęć, wobec której mężczyzna musiał się mieć na baczności”. R.J. Coggins, *Sirach* (Sheffield 1998) 86.

³¹ C. Camp, „Women, Texts, and Scribes in Proverbs and Sirach”, *Seeking Out the Wisdom of the Ancients* (ed. L.R. Troxel) (Winona Lake 2005) 371-387.

M. Gilbert zauważa niuanse istotne dla interpretacji kobiecych tekstów Syracydesa³². Analizuje, podobnie jak inni, negatywne i pozytywne wypowiedzi mędrca na temat kobiet. Konkluzja, do której dochodzi, różni się jednak od innych autorów. W świetle wszystkich tekstów Syracydesa na temat kobiet, trudno jest mówić jeszcze o jego mizogynii. Wydaje się, że dla Syracydesa kobieta jest straszliwą potęgą³³. Kobieta przejawia zatem niezwykłą siłę, która może posiadać zarówno pozytywny i negatywny efekt. W Syr 25,16-17 zła żona zostaje porównana do lwa, smoka i niedźwiedzia. Zwierzęta te były używane jako metafora silnego zagrożenia życia człowieka (por. Ps [LXX] 7,3; 16,12; 21,14; 73,13 n.; 90,13; Dn 7,5; Lm 3,10). Stąd można wnioskować, że mędrzec przypisywał kobiecie wielki wpływ na życie mężczyzny. Była tą, która go mogła zarówno uszczęśliwić, jak i unicestwić³⁴. Czy w takim razie wskazuje to na brak znaczenia czy pomieszczenie kobiety? Wręcz przeciwnie! Mędrzec doskonale zdaje sprawę z potęgi kobiety, w przeciwnym razie nie używałby słów i obrazów tak bardzo dosadnych. Zastanawiający jest tu tekst Syr 25,24: „Początek grzechu przez kobietę i przez nią wszyscy umieramy”. Bywa interpretowany w odniesieniu do upadku Ewy (Rdz 3,12), co miałyby wskazywać na znajomość i zainteresowanie mędrca prehistorią biblijną³⁵. Jednak badając kontekst Syr 25,24,

---

³² M. GILBERT, „Ben Sira et la femme”, *Revue théologique de Louvain*, 7 (1976) 426-442.

³³ Por. M. Gilbert, „Ben Sira et la femme”, 441. R. Krawczyk stwierdza: „Surowość w ocenie kobiet stanowi swoisty odwet za to, że tylu więzami mężczyźni są uzależnieni od «płci słabej»” (R. Krawczyk, „Kobieta w świetle przekazów biblijnych”, 486).

³⁴ „Questa pericope sulla donna perfida, moto più lunga della seguente sulla donna buona (26,1-4), potrebbe indicare una certa tendenza misoginia di Ben Sira” (A. Minissale, *Siracide [Ecclesiastico]*, 132); por. P.W. Skehan – A.A. Di Lella, *The Wisdom of Ben Sira*, 347.

³⁵ R.J. Coggins, *Sirach*, 87 n.; P.W. Skehan – A.A. Di Lella, *The Wisdom of Ben Sira*, 348 n.; R. Krawczyk, „Kobieta w świetle przekazów biblijnych”, 486.

możemy dojść do wniosku, że tekst ten może dotyczyć jakiegokolwiek upadku, grzechu, ruiny, a nawet śmierci, które przychodzą na mężczyzn z powodu kobiet. Kontekst nie wskazuje ani na pierwszych rodziców, ani na kwestię ich niesposłuszeństwa Bogu, ale traktuje o złej żonie i związanym z nią nieszczęściu, którego doświadcza mąż. W oparciu o bezpośredni kontekst Syr 25,24, J. Levison jest zdania, że tekst ten nie odnosi się do pierwszej kobiety Ewy, ale do każdej złej żony. Proponuje w związku z tym następujące tłumaczenie Syr 25,24: „Od [złej] żony jest początek grzechu i z jej powodu my [mężowie] wszyscy umieramy”. Jeżeli więc Syracydes nie czyni tu aluzji do Ewy, tekst ten nie może być uważany za podstawę dla Rz 5,12-21, nauczania o grzechu pierwotnym czy przekazu na temat upadku Ewy, jak to przedstawia 2 Kor 11,3 oraz 1 Tm 2,13-15. W każdym razie Syr 25,24 rzuca światło na status kobiety i naturę małżeństwa w judaizmie, w okresie Drugiej Świątyni³⁶.

Nie bez znaczenia, jak to już wcześniej zostało zauważone, jest fakt przemian społecznych i kulturowych, które dotknęły judaizm w epoce hellenistycznej. Społeczność patriarchalna oparta na mocnych regułach Tory zaczęła doświadczać coraz częściej pojawiających się kryzysów. Separacja świata kobiet i mężczyzn zaczęła zmniejszać się w związku z powstawaniem greckich miast w Palestynie. Życie miejskie epoki hellenistycznej wносиło nowe formy spokania obu płci, inne niż te znane z tradycji żydowskiej i propagowane przez Syracydesa³⁷. Jak było to wspomniane wcześniej, dla młodych mężczyzn pojawiły się też różne okazje spotkań z kobietami o nie zawsze dobrej reputacji. Przyczyny te mogą usprawiedliwiać negatywny obraz kobiet i przestrogi przed zagrożeniem z ich strony.

Jednak siła kobiety wyraża się przecież również w pozytywny sposób. Piękno kobiety stanowi jej wielki walor,

---

³⁶ Por. J. LEVISON, „Is Eve to Blame? A Contextual Analysis of Sirach 25:24”, *CBQ* 47 (1985) 1-4, 617-623.

³⁷ Por. G. Sauer, *Jesus Sirach / Ben Sira*, 99.

ale nie jedyny. Syracydes podkreśla również jej przymioty duchowe: „Wdzięk żony rozwesela jej męża, a mądrość jej orzeźwia jego kości. Dar Pana – żona spokojna i za osobę dobrze wychowaną nie ma odpłaty. Wdzięk nad wdziękami skromna kobieta i nie masz nic równego osobie powściągliwej. Jak słońce wschodzące na wysokościach Pana, tak piękność dobrej kobiety między ozdobami jej domu. Jak światło błyszczące na świętym świeczniku, tak piękność oblicza na ciele dobrze zbudowanym. Jak kolumny złote na podstawach srebrnych, tak piękne nogi na kształtnych stopach” (Syr 26,13-18). Jednak te pozytywne stwierdzenia i wyrazy pochwały znów bywają interpretowane jako wyraz męskiej dominacji³⁸. Patrząc jednak z perspektywy judaizmu trudno oczekiwać czegoś innego. Kobieta w tekstach biblijnych figuruje najczęściej jako towarzysza, którą Bóg dał mężczyźnie, aby stanowiła dla niego „pomoc jemu podobną” (por. Rdz 2,18). Obecność kobiety, osoby bliskiej sercu mężczyzny, zmienia sytuację mężczyzny. Przez swoje podobieństwo i inność zarazem, wzbudza jego zachwyt i tęsknotę. Autor biblijny podkreśla godność obojga, mężczyzny i kobiety, stworzonych na obraz i podobieństwo Boże (Rdz 1,27). Objawienie prawdy o człowieku było jednak wszczepione w konkretne realia społeczeństwa patriarchalnego, stąd nie może dziwić zależność, podporządkowanie kobiety mężczyźnie, co zauważa się bardzo wyraźnie w pouczeniach Syracydesa. Mądrość Syracydesa, choć jest księgą deuterokanoniczną posiada w Kościele status księgi świętej. Zawiera więc natchnione słowo Boże. Czy zatem możemy znaleźć w niej konkretne wskazówki, które mogłyby wyjaśniać powołanie i rolę kobiety?

---

³⁸ W.C. TRENCHARD, *Ben Sira's View of Women*, 38.

4. MISJA ŻYCIOWA KOBIETY WEDŁUG SYRACYDESA

Powołanie kobiety miałyby wyrażać i objawiać jej szczególną rolę i zadanie, które otrzymuje od Boga. Czy w tekstach Syracydesa możemy znaleźć tego rodzaju wskazówki? Spróbujemy spojrzeć na niektóre walory zawarte w tekstach ukazujących pozytywny obraz kobiety. Syracydes nawiązuje bardzo wyraźnie do pierwotnego zamysłu stwórczego, wzmiankowanego wyżej, wyrażonego w Rdz 2,18 n.³⁹. W Syr 36,24 mężczyzna otrzymuje w kobiecie „pomoc podobną do siebie”. Kobieta jest więc od początku w Biblii ukazana jako towarzyszka mężczyzny, dzieląca z nim wspólną naturę, będąca jego dopełnieniem. Nie może więc dziwić, że mędrzec przyjmując tę optykę, przedstawia kobietę zawsze w odniesieniu do mężczyzny. Są również określenia kobiety, które stawiają ją w podobnej pozycji do mężczyzny, co ukazuje jej godność. Gdy Syracydes sła-
wi jej skromność (26,15), to nie tylko chce podkreślić konieczność postawienia kobiety w cieniu mężczyzny, jest to bowiem cecha, którą zaleca również mężczyznom (32,10; 41,27). Żona ma być dobrze wychowana (26,14), ale jest to również ideał Bożego prowadzenia człowieka. Bóg sam na różne sposoby wychowuje ludzi, aby odpowiadali powołaniu zawartemu w stwórczym zamysłu (18,13). Dobra żona jest częścią, działem męża (26,3), tak jak Izrael jest działem Pana (17,17), w którym mądrość zapuszcza korzenie (24,12). Kobieta jest przyrównana do słońca, które wschodzi na wysokościach Pana (26,16), co wyraża ideę ciepła, dobra, pomnażania życia, a w 42,16 słońce odnosi się do chwały Pańskiej. Bardzo wymowne jest określenie użyte w 36,24. Kobieta jest określona jako kolumna, słup odpoczynku. Użyty termin przywołuje słup ognia, który wyrażał Bożą obecność i prowadzenie Izraela (Wj 33,10; Mdr 18,3). Według 26,13 żona pełni wobec męża podobną funkcję jak bojaźń Boża (1,2): daje radość i zadowolenie. Pomimo swej siły i nieazależności, to właśnie mężczyzna

---

³⁹ P.W. SKEHAN – A.A. DI LELLA, *The Wisdom of Ben Sira*, 431.

bez kobiety pozostaje zagubiony, wzdycha z nieszczęścia, tuła się jak bezdomny, bez gniazda, jakby bezradny:

„Gdzie nie ma ogrodu, rozdrapią posiadłość, a gdzie brakuje żony, tam mąż wzdycha zbłąkany [...]. Tak samo człowiekowi, który nie ma gniazda i zatrzymuje się tam, gdzie go mrok zastanie” (36,25.27). Natomiast w 40,23 spotkanie żony z mężem przewyższa spotkanie przyjaciół, a miłość dobrej żony (7,19) jest cenniejsza niż złoto. Nawet fizyczne piękno kobiety zostało wyrażone za pomocą terminów odsyłających do wartości duchowych. W 26,17-18 Syracydes porównuje oblicze kobiety do świecznika, a jej nogi do złotych kolumn na srebrnych podstawach. Jest to ewidentne odniesienie do namiotu spotkania, a później do świątyni jerozolimskiej (Wj 25,31 n.; 26,32)⁴⁰. Było to miejsce najbardziej umiłowane przez Izraelitów, a w symbolicznym doświadczeniu śmierci żony Ezechiela został zapowiedziany upadek świątyni Jerozolimskiej (Ez 24,16 n.). A więc kobieta ma być „rzeczywistością” tak bardzo ukochaną, gdyż staje się „przestrzenią”, dzięki której mężczyzna doświadcza wielkiego dobra, miłości, które objawiają samego Boga.

Kobieta, oprócz tego, że jest wezwana, aby być towarzyszką mężczyzny, jest ukazana jako matka. W 3,1-16 Syracydes przedstawia wielką godność matki, do której, podobnie jak w przypadku ojca, jest kierowany nakaz szacunku w Bożym przykazaniu. Mędrzec podkreśla dar życia przekazany przez rodziców, którego nie da się w żaden sposób odplacić (7,27-28). Pamięć o rodzicach ma być wyznacznikiem rozsądnego i godnego postępowania (23,14; 41,1). Całe powołanie kobiety w sposób syntetyczny Syracydes zawarł w 15,2: „I wyjdzie na jego spotkanie jak matka i jak młoda małżonka go przyjmie”. Największy dar Boga, mądrość, została ukazana pod postacią dwóch kobiet: matki i żony. W ten sposób mędrzec chciał dać zrozumieć jak wielki dar jest dany mężczyźnie. Dwa wymiary wielkiej miłości, tej matczynej oraz małżeńskiej są wła-

---

⁴⁰ A. MINISSALE, *Siracide (Ecclesiastico)*, 136.

śnie tym największym dobrem i szczęściem, który mężczyzna otrzymuje od Boga. Sentencja wyrażona na sposób chiastyczny podkreśla postawę kobiety wobec mężczyzny. Użyte czasowniki posiadają podobne znaczenie (ὕπαντινάω: „wyjść naprzeciw, spotkać”; προσδέχομαι: „przyjąć, czekać na”). Kolejne wersety, które opisują czynności mądrości, wyrażone zostały również przez obrazy typowo kobiece: „nakarmić, napoić, dać oparcie, podtrzymać”. Są to czynności, które na różne sposoby podtrzymują życie. Tak i kobieta jest wezwana do tego, aby swoją osobą, obecnością podtrzymywać życie i o nie się troszczyć.

***

Kobieta w nauczaniu Syracydesa odzwierciedla sposób myślenia współczesnych mu autorów, który wynika z sytuacji społecznej i kulturowej⁴¹. Ambiwalencja w przedstawieniu kobiety nie przesłania jednak powołania, które otrzymała od Boga. Kobieta jawi się najpierw przed mężczyzną w całym swym pięknie duchowym i fizycznym. Piękno fizyczne jest o tyle wartościowe, o ile towarzyszą mu walory duchowe. A więc sama natura kobiety wnosi szczęście w życie mężczyzny, otwiera jego serce na miłość, jest darem samego Boga. Staje się następnie towarzyszką jego życia, oparciem, pomocą. To ona tworzy klimat domu, „gniazdo”, miejsce pełne ciepła i troski. Dom, to miejsce, w którym przychodzą na świat dzieci, a mędrzec podkreśla trud i boleści matki z tym związane. Kobieta Syracydesa nie jest więc „przedmiotem” użytkowanym przez mężczyznę, posiada wartość daną jej od Boga oraz związaną z tym odpowiedzialność. Posiada ogromną siłę, „straszliwą potęgę”, jak określił to M. Gilbert, która może zostać spożytkowana niewłaściwie i stać się przyczyną nieszczęścia i zguby mężczyzny na płaszczyźnie emocjonalnej, material-

---

⁴¹ P.W. SKEHAN – A.A. DI LELLA, *The Wisdom of Ben Sira*, 91; P.M. EISENBAUM, „Sirach”, *Women's Bible Commentary* (red. C.A. NEWSON – S.H. RINGE) (Westminster 1998) 298.

nej, społecznej i duchowej. Jednak kobieta, która podąża za głosem swego powołania otrzymanego od Boga, staje się przekazicielką miłości i życia.

Summary

The issue of the vocation of woman in The Book of Ben Sirach begins with the presentation of the author and the purpose of his teaching. Hellenistic culture influenced the customs of the Jewish believers as well as their views on human relationships and the image of woman as described in the biblical tradition. Despite the many positive aspects of woman presented in the book, commentators often regard Ben Sirach as a misogynist who noticeably reduces women's value and social position. A deeper reading of the book in its cultural context, however, enables us to see a strong diversity and multiple contrasts in the author's presentation of woman. The vocation of woman in The Book of Ben Sirach, like other topics, draws on the traditions of biblical Israel, especially on the Book of Genesis.

Key-words: The Book of Ben Sirach, woman, Hellenistic culture, woman's vocation, matrimony

Jolanta Judyta Pudelko PDDM
01-014 Warszawa
ul. Żytnia 11
judyta.pd@gmail.com

DR JOLANTA JUDYTA PUDEŁKO PDDM – przynależy do Zgromadzenia Sióstr Uczennic Boskiego Mistrza, absolwentka Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (2006). W latach 2007-2010 studiowała w Studium Biblicum Franciscanum (SBF) w Jerozolimie, gdzie uzyskała licencjat z nauk biblijnych i archeologii. Autorka książki: *Wierny przyjaciel lekarstwem życia (Syr 6,16). Koncepcja przyjaźni w Księdze Syracydesa* (RSB 28, Warszawa 2007) oraz kilkunastu artykułów o charakterze naukowym i popularnym. Wykładowca Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie.